

ÎNCĂLCAREA DREPTULUI LA EDUCAȚIE ÎN REGIUNEA TRANSNISTREANĂ

Marian GHERMAN,
*doctor în drept, conferențiar universitar,
șef al Catedrei „Activitate specială de investigații și anticorupție”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI*

Ivan ȚURCAN,
*magistru în comunicare politică,
Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România*

Rezumat

Articolul științific în cauză pune în discuție starea de facto a procesului educațional din regiunea transnistreană a Republicii Moldova, corelate atât la normele de drept existente pe plan internațional, cât și cel național, reliefând aspectele problematice pe această dimensiune și astfel, servind un bun prilej pentru a fi catalizator al unor cercetări mai complexe pe de o parte, dar și proiecte de politici publice pe de altă parte. Or, la momentul de față nu există o abordare profundă a subiectului educațional și a rolului său în procesul de re-integrare a țării pe de o parte, iar pe de altă parte pentru restabilirea dreptului la educație ce este lezat în regiunea transnistreană începând cu anii '90 ai secolului precedent.

Cuvinte-cheie: războiul moldo-rus, conflictul transnistrean, procese educaționale în stare de conflict, educația în regiunea transnistreană, rusificarea regiunii transnistrene.

Summary

The scientific article in question discusses the 'de facto' state of the educational process in the Transnistrian region of the Republic of Moldova, correlated with both existing international and national legal norms, highlighting the problematic issues on this dimension and thus serving as a good opportunity to be a catalyst for more complex research on the one hand, but also public policy projects on the other. Or, at the moment there is no deep approach to the subject of education and its role in the process of reintegration of the country on the one hand, and on the other hand to restore the right to education that is harmed in the Transnistrian region since the 1990s of the previous century.

Keywords: the Moldavian-Russian War, the Transnistrian conflict, educational processes in a state of conflict, education in the Transnistrian region, russification of the Transnistrian region.

Aspecte de drept în partea ce privește educația

În sensul larg, aspectele referitoare la dreptul la educație sunt stipulate în Declarația Universală a Drepturilor Omului¹ proclamată de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 10 decembrie 1948, unde sunt stipulate drepturile civile, politice, economice, procedurale și sociale. Astfel, conform articolului 22 din convenție, unde „*orice persoană, în calitatea sa de membru al societății, are dreptul la securitatea socială; ea este îndreptățită ca prin efortul național și colaborarea internațională, ținându-se seama de organizarea și resursele fiecărei țări, să obțină realizarea drepturilor economice, sociale și culturale indispensabile pentru demnitatea sa și libera dezvoltare a personalității sale*”, subînțelegem conditio a quo dreptul la educație.

Mai mult ca atât, în spiritul Declarației Universale, Adunarea Generală a Națiunilor unite la 20 noiembrie 1989 adoptă Convenția asupra Drepturilor Copilului² unde, deja în sensul mai restrâns, se aduc clarificările asupra drepturilor copiilor. Astfel pct. 1 din art. 20 exhaustiv aduce lămuririle de rigoare în acest sens, mai exact faptul că „*statele părți recunosc dreptul copilului la educație și, în vederea asigurării exercitării acestui drept în mod progresiv și pe baza egalității de șanse...*” la fel cum și lit. c, pct. 1, art. 29 care stipulează că statele părți ale convenției sunt de acord cu „*educarea copilului în spiritul respectului față de părinții săi, față de limba sa, de identitatea și valorile sale culturale, față de valorile naționale ale țării în care acesta locuiește, ale țării de origine, precum și față de civilizații diferite de a sa*”, precum și alte clarificări în același spirit al Declarației Universale.

În același timp, considerând că Convenția Europeană a Drepturilor Omului, proclamată la 4 noiembrie 1950³ reiese din spiritul Declarației Universale, prevederile art. 2 din protocolul adițional ale convenției europene stipulează că „*nimănu i se poate refuza dreptul la instruire. Statul, în exercitarea funcțiilor pe care și le va asuma în domeniul educației și învățământului, va respecta dreptul părinților de a asigura această educație și acest învățământ conform convingerilor lor religioase și filozofice.*”, precum și separat sau coroborat cu alte articole din convenție ori protocoale, putem stabili de principiu *idem animus*.

Pe plan național, sensul larg al prevalenței tratatelor asupra legislației Republicii Moldova se stipulează în mod deosebit în art. 4 și art. 8 din Constituție, unde se clarifică în mod explicit rolul Declarației Universale a Drepturilor Omului și altor tratate la care Republica Moldova face parte, mai

¹ https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf, accesat la 23 octombrie 2021, ora 12:55.

² <https://www.unicef.org/moldova/media/1401/file/Conventia-cu-privire-la-drepturile-copilului.pdf>, accesat la 23 octombrie 2021, ora 13:01.

³ https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf, accesat la 23 octombrie 2021, ora 13:18.

exact faptul că drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu acestea, iar în cazul divergențelor, „*pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale*”⁴.

Recurând din aceeași orânduire logică în modul aplicării practice a prevederilor tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte și Constituției, Codul educației al Republicii Moldova (nr. 152/2014, publicat în Monitorul Oficial nr. 319-324 (art. 11)), (în continuare Codul)⁵ reglementează „*cadrul juridic al raporturilor privind proiectarea, organizarea, funcționarea și dezvoltarea sistemului de educație din Republica Moldova*”⁶.

Astfel, clarificând *conditio a quo*, Codul recunoaște educația ca fiind o prioritate națională și factor de bază al dezvoltării durabile, iar statul, politicile publice în domeniul educațional, trebuie să asigure inclusiv și formarea conștiinței și identității naționale.

În fapt, Codul, menit să pună în aplicare prevederile și spiritul atât a tratatelor internaționale la care Republica Moldova face parte, precum și ale legislației naționale, se face a fi limitat în raioanele separatiste ale țării.

Aplicarea de drept a Codului nemijlocit în regiunea transnistreană are loc doar prin intermediul a 8 instituții de învățământ general moldovenești cu predare în limba română, unde își fac studii aproximativ 3.73% din copii din școlile din toată regiunea transnistreană⁷.

Accesul limitat la dreptul la educație în regiunea transnistreană

În cele ce urmează, hotărârea definitivă pe Cazul Ilașcu și alții contra Moldovei și Rusiei⁸ a Curții Europene a Drepturilor Omului, Strasbourg, din 8 iulie 2004, constată că urmare a politicii Federației Ruse de a susține regimul separatist prin suportul său militar, economic, financiar și politic, face ca regiunea transnistreană se fie în afara controlului efectiv al autorităților constituționale ale Republicii Moldova. Cu toate acestea, Republica Moldova are obligația pozitivă față de cetățenii săi din regiunea rebelă de a asigura respectarea drepturilor garantate de Convenție.

⁴ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro#, accesat la 23 octombrie 2021, ora 13:36.

⁵ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=123537&lang=ro#, accesat la 23 octombrie 2021, ora 13:39.

⁶ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=123537&lang=ro#, art. 1 din Codul educației, accesat la 23 octombrie 2021, ora 13:41.

⁷ <http://mer.gospmr.org/gosudarstvennaya-sluzhba-statistiki/informacziya/ezhegodnik-gosudarstvennoj-sluzhby-statistiki/statisticheskij-ezhegodnik-2021-god.html>, pag. 55, conform tabelului 4.2.7, accesat la 23 octombrie 2021, ora 13:55, în regiunea transnistreană sunt 44210 copii în sistemul de învățământ școlar, iar în anul de studii 2020-2021, în cele 8 instituții de învățământ din regiunea transnistreană subordonate Ministerului Educației și Cercetării își fac studiile 1650 copii.

⁸ https://gov.md/sites/default/files/ilascu_and_others_v._moldova_and_russia_-_romanian_translation_by_the_ministry_of_justice_of_the_republic_of_moldova.pdf, accesat la 23 octombrie 2021, ora 15:02.

În consențință, prin hotărârea definitivă pe Cazul Catan și alții împotriva Moldovei și Rusiei⁹ a Curții Europene a Drepturilor Omului, Strasbourg, din 19 octombrie 2012, s-a hotărât că a avut loc o încălcare a dreptului la educație în regiunea transnistreană, în raport cu limitarea abuzivă a dreptului la educație din anul 2004 când regimul secesionist a evacuat din spațiile de studii elevii din mai multe instituții de învățământ cu predare în grafie latină.

Cu toate acestea, în sensul general, deși există constatări nu doar empirice de încălcare și limitare a dreptului la educație, dar și juridice, inclusiv a Curții Europene a Drepturilor Omului, putem constata că la momentul de față avem situația când, pe de o parte, reclamantii pe Cazul Catan și alții nu au primit satisfacția echitabilă pe marginea încălcării drepturilor sale, pe de altă parte există partea juridică de încălcare în general a dreptului la educație ce nu a fost constatată de nici o instanță până la momentul de față.

Mai exact, mergând în logica hotărârii definitive pe Cazul Ilașcu și alții enunțate anterior, în partea ce privește onorarea obligațiilor pozitive, mai exact în materia referitoare la dreptul la educație, suplimentar la cele 8 instituții de învățământ moldovenești cu predare în limba română, în regiunea transnistreană există și alte instituții de învățământ, însă care își desfășoară activitatea contrar programelor educaționale ce reies din Codul educației al Republicii Moldova, adică, se subordonează structurilor separatiste ale regimului secesionist.

Cu siguranță, în *lato sensu*, Republica Moldova își onorează obligațiile pozitive pe aspectele referitoare la educație pentru populația din regiune nu doar prin cele 8 școli, dar și prin alte instrumente de politici de reintegrare, precum e acordarea posibilității pentru abiturienții ce au studiat 11 clase conform programelor neconstituționale nerecunoscute de a se încadra în anul compensator¹⁰, pentru a avea posibilitatea de a obține diploma de bacalaureat, pe de o parte, pe de alta, ar fi alocarea a 15% din locurile bugetare pentru tinerii din raioanele de est ale țării¹¹.

Cu toate acestea, obligațiile pozitive nemijlocit față de însuși sistemul de educație *de facto* din regiune, se limitează doar la 8 instituții de învățământ, pe când în regiunea transnistreană există altele 150 de școli, dintre care 112 cu predare în rusă, 25 moldovenești în baza grafiei chirilice, 3 cu predare în ucraineană și 10 mixte ruso-moldovenești¹².

⁹<http://agent.gov.md/catan-si-altii/>, accesat la 23 octombrie 2021, ora 15:14.

¹⁰ <https://mecc.gov.md/ro/content/autenticarea-si-recunoasterea-actelor-de-studii>, accesat la 23 octombrie 2021, ora 15:33.

¹¹<https://mecc.gov.md/ro/content/fost-aprobat-planul-de-admitere-cu-finantare-de-la-bugetul-de-stat-Invatamantul-superior>, accesat la 23 octombrie 2021, ora 15:38.

¹² <http://mer.gospmr.org/gosudarstvennaya-sluzhba-statistiki/informacziya/ezhegodnik-gosudarstvennoj-sluzhby-statistiki/statisticheskij-ezhogodnik-2021-god.html>, pag. 55, conform tabelului 4.2.7, accesat la 23 octombrie 2021, ora 13:55.

Reieșind din datele aceleiași anuar statistic, constatăm că, în fapt, 80% din moldoveni și 97% din ucraineni sunt lipsiți de oportunitatea de a-și face studii în școlile din regiune în limba maternă, că 92.36% din copii frecventează grădinițele în limba rusă, 7.22% moldovenesți și 0.41% ucrainene, că 98.2% din studenții din regiune învață în limba rusă, fapt ce este o încălcare a dreptului la educație în limba maternă.

Încălcarea flagrantă a dreptului la educație

Deși trecerea în revistă a abuzurilor regimului separatist de la Tiraspol față de violarea dreptului la educație în regiunea transnistreană constatate mai sus, atât în partea ce privește cele 8 instituții de învățământ, cât și față de celelalte instituții de învățământ, prin ignorarea oferirii nu doar a oportunității echitabile, ci și cel puțin egale, reiese că sistemul din regiune este unul prin definiție nu doar ilegal, ci și, prin non-acțiunile sale de 30 de ani a existenței regimului separatist, unul contrar valorilor fundamentale ale drepturilor omului, demnității și valorii persoanei umane consfințite în Declarația Universală a Drepturilor Omului.

Prin urmare, Înalțul Comisar pentru minoritățile naționale, Rolf Ekeus, la 15 iulie 2004¹³, referitor la închiderea școlilor moldovenesți cu predare în limba română din regiunea transnistreană, constată acele acțiuni ca fiind unele de „purificare lingvistică”, însă constatările în cauză au loc doar în raport cu un episod anume, nu și cu toată dimensiunea catastrofei sociale în sine ce are loc începând cu anul 2000 într-o proporție mult mai mare.

În perioada pandemică, situația din procesul educațional s-a agravat semnificativ, în speță, celor 8 școli cu predare în limba română din regiunea transnistreană le-a fost îngădit în mod abuziv dreptul la libera circulație pentru profesori, personalul auxiliar și elevi, precum și materialelor necesare întru asigurarea nestingerii a actului de studii. Pe fundalul multiplelor dificultăți cu care se confruntă aceste școli, aceasta mai mult ca atât, a ridicat semne de întrebare, dat fiind faptul că există și un document semnat în procesul de negocieri dintre Chișinău și Tiraspol, unde cei din urmă s-au obligat pe deplin să se abțină de la măsurile de restricții și să ofere posibilitatea de a desfășura un proces educațional conform standardelor Ministerului Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Concluzionând, abordările regimului separatist din regiunea transnistreană sunt contrare nu doar Constituției și legislației naționale în vigoare, ci și normelor internaționale la care Republica Moldova este parte, în acest mod, având la modul cel mai direct un proces soft power de rusificare a regiunii.

Or, la fel putem constata că acest proces de rusificare a regiunii transnistrene nu este *ex dispari causa* cu hotărârile definitive ale Curții Europene a Drepturilor Omului și în mod delict sunt nu doar susținute de către Federația

¹³<https://www.osce.org/hcnm/56534>, accesat la 23 octombrie 2021, ora 16:08.

Rusă, ci și încurajate și stimulate de ultima prin continuarea exercitării controlului decisiv asupra regiunii.

Absolut sigur este faptul că se impune necesitatea restabilirii demnității umane și valorilor fundamentale de drept, inclusiv și moral față de populația din regiune inclusiv pe aspectele referitoare la dreptul la educație. Or, în regiunea transnistreană se constată o serie întreagă de limitări și îngrădiri artificiale a accesului la educație: încălcarea dreptului la educație în limba maternă prin închiderea de școli altele de cât cele ruse și nedeschiderea altora în loc, obstrucționarea dreptului la libera circulație pentru elevi, cadre didactice și personal auxiliar prin varii motive, inclusiv și cel pandemic, crearea de bariere în aprovizionarea cu cele necesare desfășurării procesului educațional etc.

De altfel, precum în URSS, costul prestigiului limbii ruse ce este limba studiilor superioare, oportunităților economice și „dominantă între egali” este cu prețul ocolirii necesității de a respecta drepturile celorlalte naționalități din regiune.

Încălcarea dreptului la educație în mod abuziv, dar și soft power descris, prin urmare, sunt și contrare politicilor guvernamentale de reintegrare a țării, or, extinderea spațiilor unice educaționale pe malul stâng al râului Nistru, necesită abordări multidimensionale nu doar prin prisma politicilor aplicabile pe malul drept unde există controlul efectiv ale autorităților constituționale, ci și extinderea complexității și instrumentarului acestor politici întru a face posibilul necesar de a contribui la respectarea dreptului la educație pentru toți cetățenii Republicii Moldova din regiunea transnistreană.